

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Νεανική Παραβατικότητα και Θεωρίες Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς

Στέλιος Στυλιανού

Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Διαδικτύου
Σχολή Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης
Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Παρουσίαση στην "Ημέρα Εκπαιδευτικού" στο Γυμνάσιο Λατσιών
14 Φεβρουαρίου 2024

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΘΕΤΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΣΗΣ

Κοινωνική Δομή και Ανομία
Γενική Θεωρία της Έντασης

ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Θεωρία του Κοινωνικού Δεσμού

ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Θεωρία της Διαφορικής Συσχέτισης
Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΥ

Ο Εαυτός Καθρέφτης
Θέση της Ενίσχυσης της Απόκλισης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Η **αποκλίνουσα συμπεριφορά** μπορεί να οριστεί ως μια συμπεριφορά που παραβιάζει τις (τυπικές ή άτυπες) νόρμες (κανόνες) μιας κοινωνίας
- Το **έγκλημα** είναι μία κατηγορία αποκλίνουσας συμπεριφοράς, αυτή που παραβιάζει τους νόμους
- Η **νεανική παραβατικότητα** είναι η παραβίαση των νορμών από ανήλικα άτομα
- Τα παραπάνω αποτελούν κοινό πεδίο μελέτης στον χώρο των κοινωνικών επιστημών → **κοινωνική απόκλιση/εγκληματολογία**

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

- Μέχρι τον 18ο αιώνα, επικρατούσαν μεταφυσικές/θεοκρατικές εξηγήσεις: το έγκλημα θεωρούνταν έργο του Διαβόλου
- Με την επικράτηση των ιδεών του Διαφωτισμού και την ανάπτυξη των επιστημών και των ανθρωπιστικών σπουδών, αναπτύχθηκαν και οι Σχολές Εγκληματολογίας:

Κλασική Σχολή (κυρίως μέχρι περίπου τα μέσα του 18ου αιώνα)

- Η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα ορθολογικής επιλογής
- Εφαρμογή αποτρεπτικής τιμωρίας

Θετικιστική Σχολή (από τα τέλη του 19ου αιώνα)

- Η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της επίδρασης ανεξάρτητων μεταβλητών (αιτίων)
- Αιτιολογικές θεωρίες: $X \rightarrow \Psi$ (αυτή η παρουσίαση)

Κοινωνιολογία του Νόμου/Κριτική Εγκληματολογία (από τα μέσα του 20ου αιώνα)

- Το έγκλημα είναι ζήτημα ορισμού του ποινικού κώδικα και εφαρμογής του νόμου και ως τέτοιο είναι συνάρτηση της δομής ισχύος (ανισότητες, στρωμάτωση) της κοινωνίας
- Το ζήτημα δεν είναι "ποιος παραβιάζει τους κανόνες" αλλά "ποιος ορίζει τους κανόνες"
- Εστιάζει, μεταξύ άλλων, στο πώς το έγκλημα (και η παραβατικότητα) κατασκευάζονται ως κοινωνικά προβλήματα από την εξουσία και τα ΜΜΕ

ΘΕΤΙΚΙΣΤΙΚΕΣ (ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ) ΘΕΩΡΙΕΣ

Γενικό μοντέλο: $X \rightarrow \Psi$ (Ψ = αποκλίνουσα συμπεριφορά)

Θεωρίες Έντασης

X = ψυχική ένταση

Θεωρίες Κοινωνικού Ελέγχου

X = (ανεπαρκής) κοινωνικός έλεγχος

Θεωρίες Μάθησης

X = (αποκλίνουσα) μάθηση/κοινωνικοποίηση

Θεωρία Κοινωνικού Χαρακτηρισμού

X = (αρνητικός) κοινωνικός χαρακτηρισμός

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΣΗΣ

Βασισμένη στην έννοια της **ανομίας**¹: μία κατάσταση κατά την οποία οι νόρμες δεν είναι ξεκάθαρες, δεν γίνονται αποτελεσματικά αντιληπτές

Κοινωνική Δομή και Ανομία²

- Η κοινωνία θέτει **στόχους** σε όλα τα μέλη της (π.χ. υλική επιτυχία)
- Για να επιτύχει αυτούς τους στόχους, ένα άτομο πρέπει να χρησιμοποιήσει **θεμιτά μέσα** (π.χ. σχολική επιτυχία, σπουδές, επαγγελματική επιτυχία)
- Λόγω κοινωνικών ανισοτήτων, τα μέσα αυτά **δεν** είναι διαθέσιμα σε όλα τα άτομα

¹ Durkheim, Emile. 1897. *Le Suicide: Étude de Sociologie*. Paris: F. Alcan

² Merton, Robert K. 1938. Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* 3:673-682

- Άτομα που δεν μπορούν να επιτύχουν τους στόχους που θέτει η κοινωνία (με τα θεμιτά μέσα) βιώνουν ψυχική **ένταση** (~άγχος, ~δυσφορία, ~αγανάκτηση)
- Αυτή η ένταση πρέπει να τύχει κάποιας διαχείρισης: **τυπολογία προσαρμογών**
- Μία προσαρμογή είναι η **καινοτομία** = χρήση αθέμιτων μέσων για επίτευξη των επιθυμητών στόχων (π.χ. παράνομη οικονομική δραστηριότητα, λογοκλοπή)

Γενική Θεωρία της Έντασης³

- Η ψυχική ένταση μπορεί να είναι αποτέλεσμα **αρνητικών καταστάσεων** στις οποίες μπορεί να βρεθεί ένα άτομο:
 - **αποτυχία επίτευξης επιθυμητών στόχων** (π.χ. αποτυχία σε ένα μάθημα, αποτυχία ενός φλερτ)
 - **απομάκρυνση θετικών ερεθισμάτων** (π.χ. θάνατος αγαπημένου προσώπου, τερματισμός μίας σχέσης)
 - **εμφάνιση αρνητικών ερεθισμάτων** (π.χ. άδικη μεταχείριση, προσβολές, απειλές, τιμωρίες)

³ Agnew, Robert. 1992. Foundations for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology* 30:47-87

- Το άτομο πρέπει να προσαρμοστεί. Προσαρμογές:
 - **συναισθηματικές** – διαχείριση άγχους, συναισθηματική ενδυνάμωση
 - **γνωστικές** – διανοητική επεξεργασία, θετική σκέψη, αποδοχή
 - **συμπεριφορικές** – αποκλίνουσα συμπεριφορά, π.χ. φυσική βία, συμβολική βία, καταστροφή περιουσίας, συμπεριφορές ανάκτησης στάτους

Προοπτικές και Θέματα προς Συζήτηση

- ↳ μείωση της σημαντικότητας της επίδοσης και των υλιστικών προσδοκιών
- ↳ λιγότερο ανταγωνιστικό σχολείο (και κοινωνία)
- ↳ περισσότερη έμφαση στις ανθρωπιστικές σπουδές
- ↳ μείωση του άγχους, καλλιέργεια δεξιοτήτων διαχείρισης άγχους
- ↳ αντισταθμιστικά μέτρα για υποπρονομιούχες ομάδες

ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Παραδοχή: "**The natural born deviant**": το άτομο είναι φύσει αποκλίνον. Αν δεν περιοριστεί (με κοινωνικό έλεγχο), θα ενεργεί εγωκεντρικά με σκοπό την ηδονή και η κοινωνία θα είναι ένα "πεδίο μάχης όλων εναντίον όλων" (Thomas Hobbes)

Θεωρία του Κοινωνικού Δεσμού⁴

- Ο κοινωνικός έλεγχος επιτυγχάνεται με τον **κοινωνικό δεσμό** (μεταξύ του ατόμου και της συμβατικής κοινωνίας)
- Όσο πιο ισχυρός είναι ο κοινωνικός δεσμός, τόσο λιγότερο πιθανόν είναι το άτομο να αποκλίνει

⁴ Hirschi, Travis. 1969. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press

- Στοιχεία του κοινωνικού δεσμού:
 - **συναισθηματική σύνδεση**: συναισθηματικοί δεσμοί με άτομα για τα οποία νοιαζόμαστε, π.χ. γονείς
 - **ορθολογική δέσμευση**: επένδυση στη μη αποκλίνουσα ζωή (οικονομική αποκατάσταση, στάτους, εκτίμηση)
 - **συμμετοχή σε συμβατικές δραστηριότητες** (π.χ. σχολείο, σπορ)
 - **πίστη στη δικαιοσύνη των νορμών** (π.χ. σχολικών κανόνων)

Προοπτικές και Θέματα προς Συζήτηση

- ↳ συντήρηση στενής συναισθηματικής σχέσης με την οικογένεια
- ↳ τιμωρία σε σχέση με την επένδυση στη συμβατική ζωή ("τι έχω να χάσω;")
- ↳ προώθηση συμβατικών δραστηριοτήτων
- ↳ εξορθολογισμός και επεξήγηση των κανόνων συμπεριφοράς

ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Παραδοχή: "**The natural born conformist**" = το άτομο είναι φύσει κομφορμιστικό και αν δεν το ωθήσει προς την απόκλιση κάποια κοινωνική δύναμη, δεν θα αποκλίνει. Η δύναμη αυτή είναι η (αποκλίνουσα) **μάθηση**

Θεωρία της Διαφορικής Συσχέτισης⁵

- Η αποκλίνουσα συμπεριφορά προκύπτει όταν το άτομο εκτίθεται σε **αποκλίνοντες ορισμούς της κατάστασης** περισσότερο (σε ένταση, συχνότητα, διάρκεια) από ό,τι σε **συμβατικούς ορισμούς της κατάστασης**:

- Αν $\frac{\text{αποκλίνοντες ορισμοί}}{\text{συμβατικοί ορισμοί}} > 1 \rightarrow$ αποκλίνουσα συμπεριφορά

π.χ., αν $\frac{\text{"το κάπνισμα είναι κουλ"}}{\text{"το κάπνισμα δεν είναι κουλ"}} > 1 \rightarrow$ κάπνισμα

⁵ Sutherland, Edwin. 1947. *Principles of Criminology*. Philadelphia: Lippincott

Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης⁶

- Η πιθανότητα εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς είναι συνάρτηση:
 - της διαφορικής συσχέτισης (όπως παραπάνω)
 - της διαφορικής ενίσχυσης: η συμπεριφορά επιβραβεύεται ή τιμωρείται
 - των ορισμών/πεποιθήσεων του ατόμου (~τι είναι σωστό και τι είναι λάθος)
 - της μίμησης

⁶ Akers, Ronald L. 2009. *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance*. New Brunswick: Transaction Publishers

Προοπτικές και Θέματα προς Συζήτηση

- ↳ Ενίσχυση του ρόλου των συμβατικών φορέων κοινωνικοποίησης (οικογένεια, σχολείο)
- ↳ Επιβράβευση θετικών συμπεριφορών
- ↳ Άσκηση στην ορθολογική σκέψη (π.χ. αποδόμηση αντικοινωνικής συμπεριφοράς)
- ↳ Καλλιέργεια δεξιοτήτων αντίστασης στην επίδραση παραβατικών συναναστροφών
- ↳ Προώθηση ψηφιακού γραμματισμού

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΥ

Βασίζεται στην κοινωνιολογική σχολή της **Συμβολικής Διάδρασης**

Ο Εαυτός Καθρέφτης⁷

Η αυτοεικόνα ενός ατόμου προκύπτει ως εξής:

1. φαντάζομαι πώς με βλέπουν τα άλλα άτομα
2. με βάση το 1, φαντάζομαι πώς με αξιολογούν τα άλλα άτομα
3. με βάση το 2, αναπτύσσω την αυτοεικόνα μου

Δηλαδή: η αυτοεικόνα είναι προϊόν αλληλεπίδρασης με **άλλα άτομα**

⁷ Cooley, Charles Horton. 1902. *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's.

Θέση της Ενίσχυσης της Απόκλισης⁸

- **Πρωτογενής απόκλιση**: αποκλίνουσα συμπεριφορά που δεν επηρεάζει την αυτοεικόνα (π.χ. καπνίζω ένα τσιγάρο από περιέργεια)
- Αν γίνει αντιληπτή και τύχει δημοσιοποίησης
- → **Κοινωνικός χαρακτηρισμός** (αποκλίνουσα ετικέτα): μια ετικέτα με ένα όνομα, τυπικά το όνομα μίας αποκλίνουσας κατάστασης π.χ., "άχρηστος", "ναρκομανής", "παλιόπαιδο", "αλήτης", "ψυχοπαθής"
- Η ετικέτα αυτή ("experience of being caught and publicly labeled as a deviant"⁹) μπορεί να είναι σημαντικότερη από την ίδια την πράξη, διότι επηρεάζει την αυτοεικόνα του ατόμου
- → **Δευτερογενής απόκλιση**: Αποκλίνουσα συμπεριφορά που συνυφίνεται με την ταυτότητα· το άτομο έχει αποδεχτεί την αποκλίνουσα ταυτότητα και την επαληθεύει, π.χ. "Είμαι loser", "Δεν ελέγχω τα νεύρα μου"

⁸ Lemert, Edwin. 1951. *Social Pathology*. New York: McGraw-Hill

⁹ Becker, Howard S. 1963. *Outsiders*. New York: Free Press (p.31)

Προοπτικές και Θέματα προς Συζήτηση

- ↳ Οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον: αποφυγή αρνητικών χαρακτηρισμών που αφορούν στο άτομο
- ↳ Αποφυγή επικρίσεων που μπορεί να βλάψουν τη θετική αυτοεικόνα του ατόμου
- ↳ Αποφυγή τιμωριών που μπορεί να στιγματίσουν

Ευχαριστώ για την προσοχή σας

stelios.stylianou@cut.ac.cy